

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

ЧАСТИНА 1, 2024

Укладач:
Ольга ЛУЧАНІНОВА

Національна академія
педагогічних наук України

Державна науково-
педагогічна
бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

Серія
«Наукові дослідження
відділу наукового інформаційно-
аналітичного супроводу освіти
ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського»

Київ, 2024

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВІДДІЛ НАУКОВОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО
СУПРОВОДУ ОСВІТИ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Information Support of National-Patriotic Education:
Psychological and Pedagogical Aspect

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Частина 1, 2024

Київ – 2024

Упорядник:

Лучанінова О. П., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Експерт:

Жолоб М. П., доцент кафедри всесвітньої історії та археології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат історичних наук

Бібліографічний редактор:

Углова О. В., молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Літературний редактор:

Василенко Н. М., провідний редактор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання: психолого-педагогічний аспект: бібліогр. огляд (част. 1) / упоряд.: О. П. Лучанінова; бібліогр. ред. О. В. Углова НАПН України. *Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання (онлайн-проект)*. Київ, 2024. 30 с.

Бібліографічний огляд присвячено дослідженню психолого-педагогічного аспекту національно-патріотичного виховання учнівської молоді, дітей та його інформаційного забезпечення.

Рекомендовано для наукових і педагогічних працівників закладів освіти різних рівнів акредитації, докторантів, аспірантів, бібліотечних фахівців, здобувачів освіти та всіх, кого цікавлять проблеми психолого-педагогічного аспекту патріотичного виховання в Україні.

Огляд підготовлено на виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України».

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	4
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	5
ЗАКОНОДАВЧІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.....	6
НАУКОВИЙ ДОРОБОК УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	14

АНОТАЦІЯ

Електронний ресурс, підготовлений на виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України», розкриває основні ідеї, проміжні результати частини його підтеми «Теоретико-методологічні засади психології виховання і самовиховання».

У бібліографічному огляді зроблено акцент на науково-практичному доробку з формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про свій народ, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Цільова група користувачів: наукові працівники, докторанти, аспіранти, магістранти, викладачі й студенти закладів вищої освіти, психологи і педагоги закладів системи професійної освіти й навчальних підрозділів підприємств, а також всі ті, хто цікавиться психологією виховання молодого покоління в закладах освіти.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, психологія, педагогіка, патріотичне виховання, національна свідомість, національна ідентичність, виховання, самовиховання.

Abstract

The electronic resource prepared to fulfill the tasks of the applied research «Information and Analytical Support of Psychological Science in the Wartime and Postwar Periods of Ukraine» reveals the main ideas and intermediate results of its subtopic: “Theoretical and Methodological Foundations of Psychology of Education and Self-Education”.

The bibliographic review focuses on the scientific and practical achievements in the formation of high patriotic consciousness, a sense of loyalty, love for the Motherland, concern for the welfare of its people, readiness to fulfill civic and constitutional duties to protect the national interests, integrity, independence of Ukraine, and promote its development as a legal, democratic, social state in the younger generation.

Target group of users: researchers, doctoral students, postgraduate students, master's students, teachers and students of higher education institutions, psychologists and teachers of vocational education institutions and training departments of enterprises, as well as all those interested in the psychology of educating the younger generation in educational institutions.

Keywords: Information and Analytical Support, Psychology, Pedagogy, Patriotic Education, National Consciousness, National Identity, Education, Self-Education.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

1

¹ Джерело: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/> (дата звернення: 15.10.2024)¹

На основі аналізу документів доведено цілеспрямовану увагу держави до проблем національно-патріотичного виховання дітей і молоді та планомірної й систематичної роботи щодо реалізації законодавчих документів – законів, постанов Верховної Ради України, Указів Президента України, розпоряджень Кабінету Міністрів України, листів МОН, а також методичних рекомендацій з патріотичного виховання.

ЗАКОНОДАВЧІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ЗАКони УКРАЇНИ

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
2. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті : Закон України від 09.04.2015 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
3. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : Закон України від 09.04.2015 № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

4. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році: постанова Верховної Ради України від 16.12.2020 № 1092-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
5. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 році : постанова Верховної Ради України від 03.12.2019 № 325-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-20#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
6. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2019 році : постанова Верховної Ради України від 18.12.2018 № 2654-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
7. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2018 році : постанова Верховної Ради України від 08.02.2018 № 2287-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2287-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

8. Про вшанування Героїв України та інформування громадян України про подвиги українських військових : постанова Верховної Ради України від 21.02.2017 № 1857-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1857-VIII#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

9. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» : постанова Верховної Ради від 23.02.2017 № 1908-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

10. Про відзначення 30-ї річниці незалежності України : Указ Президента України від 21.10.2020 № 459/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459/2020#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

11. Про День Гідності та Свободи : Указ Президента України від 13.11.2014 № 872. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8722014-18001> (дата звернення: 18.11.2024).

12. Про День захисника України : Указ Президента України від 14.10.2014 № 806. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8062014-17816> (дата звернення: 18.11.2024).

13. Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України : Указ Президента України від 28.08.2019 № 162. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6212019-29269> (дата звернення: 18.11.2024).

14. Про День Соборності України : Указ Президента України від 13.11.2014 № 871. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871/2014#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

15. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії: Указ Президента України від 01.02. 2022 № 36/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/362022-41285> (дата звернення: 18.11.2024).

16. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

17. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки : Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

РОЗПОРЯДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

18. Про затвердження плану заходів із вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні на 2021-2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 № 112-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

19. Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2017 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 898-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

20. Про затвердження плану заходів щодо популяризації державних символів України, виховання поваги до них у суспільстві : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 №954-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

21. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.01.2021 №37-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

22. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09. 2015 № 998-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

23. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

24. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1233-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

25. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів

України від 09.10.2020 № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

НАКАЗИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

26. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН України від 29.07.2019 № 1038. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1038729-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

27. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ МОН від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

28. Наказ МОН України від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015, № 641.

ЛИСТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

29. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України : лист МОН України від 10.06.22 № 1/6267-22. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/13/lyst-mon-vid-10-06-2022-1-6267-22-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy/> (дата звернення: 18.11.2024).

30. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році : лист МОН України від 16.08.2019 № 1/9-523. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-nacionalno-patriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci> (дата звернення: 18.11.2024).

31. Про інформаційні матеріали (до Дня пам'яті жертв примусового вивезення населення України в Німеччину (остарбайтерів) : лист МОН України від 17.01.2017 № 2.1/10-47. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/2/2/List_IMZO_47_17012016.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

32. Щодо виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» : лист МОН України від 10.01.2017,

№ 1/9-3. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/53865/ (дата звернення: 18.11.2024).

33. Про методичні рекомендації з проведення інформаційної роботи щодо престижності військової служби у Збройних Силах України за контрактом : лист МОН України від 22.09.2016 № 1/9-506. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/2/2/6.2-MONU-Prestyzh-sluzhba-ZSU.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

34. Про методичні рекомендації про відзначення 40-річчя створення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод у загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах : лист МОН України від 28.10.2016 № 2.1/10-2606. URL: https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2016/11/docs/485641.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

35. Про проведення 1 вересня 2016 року Першого уроку : лист МОН України від 20.07.2016 № 1/9-385. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/51911/ (дата звернення: 18.11.2024).

36. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/489034_773020 (дата звернення: 18.11.2024).

Зазначено зміни в статтях 1, 4 та ін., що стосуються плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки.

37. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходи щодо її реалізації до 2025 року (нова редакція) : затвердж. Наказом МОН України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

Серед виховних напрямів нині найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і

прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Нова редакція

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні й основоположні складники національно-патріотичного виховання, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності та закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Мета національно-патріотичного виховання – становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Заходи національно-патріотичного виховання до 2025 року:

- ❖ удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»);
- ❖ створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання;
- ❖ зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання;
- ❖ організація інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;
- ❖ розвиток військово-патріотичного виховання

(Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»)

38. Стратегія **утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року** : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

Загальна частина. Збройна агресія держави-окупанта проти України зумовлює актуалізацію питань підготовки фахових кадрів, пов'язаних з формуванням й утвердженням української національної та громадянської ідентичності. Наявність таких фахівців дасть змогу побудувати ефективну освітню систему, метою якої є національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта населення. Існує також потреба у підготовці фахівців, які працюватимуть з цивільним населенням, яке тривалий час проживало на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України (далі – тимчасово окупована територія). З огляду на те, що формування світогляду людини здійснюється в період дошкільного та шкільного віку, особливої уваги потребують освітні програми дошкільної, повної загальної середньої та позашкільної освіти, зокрема питання української національної та громадянської ідентичності.

Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки і оборони України із залученням ветеранів війни, а також закладів освіти, сім'ї, інститутів громадянського суспільства.

Системна організація військово-патріотичного виховання забезпечується з урахуванням початкової військової підготовки, формування психологічної та фізичної, морально-духовної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні підготовки до захисту України.

Мета Стратегії – формування та утвердження української національної та громадянської ідентичності у громадян та українців, які проживають за кордоном, національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти на основі суспільно-державних (національних) цінностей України.

Стратегічні завдання: *формування та утвердження* в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави, державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної та громадянської ідентичності; *формування* оборонної свідомості та громадянської стійкості; *сприяння* створенню, виробництву та поширенню українськомовного інформаційного та культурного продукту, підвищення рівня його споживання на основі формування єдиної державної інформаційно-просвітницької політики з утвердження української національної та громадянської ідентичності; *популяризація* історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення й творення власної держави, видатних особистостей українського державотворення, ветеранів війни, захисників і захисниць України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії; *сприяння* утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до формування української національної та громадянської ідентичності; *формування та збереження* української національної та громадянської ідентичності у громадян України, які проживають за кордоном та на тимчасово окупованій території; *інтеграція* національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти у сферу відпочинку та розваг; *популяризація та збереження* культурної спадщини й культурних цінностей України; *залучення* військовослужбовців, ветеранів війни до освітньої діяльності з початкової та базової військової підготовки, організації та виконання програм, реалізації проєктів та здійснення заходів щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності; *формування* активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства, органів місцевого самоврядування та в управлінні на різних рівнях, зокрема у волонтерській діяльності; *формування й розвиток* критичного мислення та медіаграмотності, вміння практично застосовувати здобуті знання, уміння й навички, запобігання поширенню недостовірної інформації; *формування* усвідомленого та відповідального ставлення населення до питань надання домедичної допомоги особам у невідкладних станах; *забезпечення* організації науково-дослідної та методичної роботи, пов'язаної з утвердженням української національної та громадянської ідентичності.

НАУКОВИЙ ДОРОБОК УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

39. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт. вступ. ст.: Бех І. Д., Журба К. О. ; упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. Київ : [б. в.], 2019. 368 с. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=20548> (дата звернення: 18.11.2024).

Висвітлено питання національно-патріотичного виховання в освітньому просторі України. Хронологічні рамки добору матеріалів – 2014 – 2018 рр.

Представлено нормативно-правову базу з досліджуваного питання, вміщено матеріали, що свідчать про наукове розроблення проблеми національно-патріотичного виховання, розглянуто доробок освітян щодо виховання громадянина-патріота в різних закладах освіти, а також у творчій спадщині видатних постатей України.

В окремих розділах відображено публікації про проведення добровільної та волонтерської діяльності, реалізацію національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти та громадських об'єднаннях, здійснення військово-патріотичного виховання молоді.

Видання розраховано на педагогів, науковців, здобувачів освіти, бібліотечних працівників – усіх, хто виявляє інтерес до питань національно-патріотичного виховання.

40. Артюшенко, О. М. Патріотизм – це феномен чи самосвідомість нації? Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія : [зб. наук. пр.] / Чернігів. держ. технол. ун-т. Чернігів, 2018. № 1 (11). С. 13–18. Бібліогр.: 13 назв. URL: <http://journals.stu.cn.ua/problemsotsialnoyiroboty/article/view/133513> (дата звернення: 18.11.2024).

Проаналізовано поняття «патріотизм», який не є перманентним явищем українського народу. Його «спалахи» можна спостерігати тільки час від часу, коли для нього складається небезпечна чи трагічна ситуація. Зазначено, що патріотизм проявляється на етнічному, територіальному та державницькому рівні. Обґрунтовано залежність патріотизму на етнічному й територіальному рівні від сім'ї та школи, тоді як на державницькому – від влади, яка формує вектор розвитку своєї держави. Досліджено, що патріотизм є самосвідомістю нації, яка здатна мислити, підніматися з колін, захищати свої кордони, готова до самопожертви в ім'я своєї країни.

41. Бех І. Д. Патріотизм як цінність. 7 наукових позицій у національно-патріотичному вихованні. *Управління освітою*. 2018. № 6(402). С. 7–12. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713824/1/Бех.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

Увагу акцентовано на володінні знаннями про специфіку сходження зростаючої особистості до цінності патріотизму. Обґрунтовано низку наукових позицій, на які має орієнтуватися педагог у роботі з національно-патріотичного виховання молоді: Батьківщина й народ як єдине ціле – без народу немає Батьківщини, а без Батьківщини важко уявити народ (почуття любові до держави неможливе без попередньо сформованого почуття довіри до неї). Про особистість з розвиненим почуттям патріотизму як вищої цінності можна говорити лише тоді, коли ця цінність у духовній структурі особистості є провідною, займає вищі щаблі. Сьогодні становлення особистості пов'язують з прямиванням назустріч конфліктним ситуаціям, завдяки чому вона набуває своєї індивідуальності. Така спрямованість властива особистості з розвиненим почуттям патріотизму. Перехід від позиції «Я знаю» до позиції «Я хочу» свідчитиме, що особистість стає на шлях високої духовності. Патріотизм потребує глибоко духовного ставлення одиничного індивіда до суб'єктів

соціального довкілля, забезпечення почуття єдності громадян у межах нації, чого вимагає цінність патріотизму. Слово, наповнене сильною пристрастю, має відчутну виховну силу. Для забезпечення національно-патріотичного виховання важливо створювати тексти національно-патріотичної тематики.

42. Кремень В. Г. **Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації.** *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Філософські науки»*, 2020. № 1. С. 113–116. DOI: <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1-113-116>

Визначено значущість формування національної єдності як основи державного утворення. Наголошено на закоріненості української духовної культури, яка, увібравши надбання попередніх епох, активно відроджується у XIX ст. й постає як національна. Зазначено, що актуальність проблеми національної ідентичності на сучасному етапі зумовлена цивілізаційним і суспільним розвитком, а саме: з одного боку, глобалізацією, а з іншого – відстоюванням державного суверенітету. Держава не може існувати поза нацією. Українська духовна культура є підґрунтям національної ідентичності. Національна ідентичність як синкретичне й багатопланове утворення постає не лише духовною опорою, а й сукупністю переконань, світоглядних принципів.

43. **Гаращук, О. В., Куценко В. І. Формування нової парадигми патріотичного виховання молоді – складової національної безпеки (соціально-економічні аспекти).** *Наук. вісн. Полтав. нац. техн. ун-ту ім. Юрія Кондратюка. Економіка і регіон*. 2016. № 4. С. 27–34. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2016.4\(59\).1109](https://doi.org/10.26906/EiR.2016.4(59).1109).

Розкрито важливість і значення патріотичного виховання, зокрема молоді, у розбудові Української Держави, забезпеченні її конкурентоспроможності. Зазначено, що патріотичне виховання є складовою національної безпеки. Розглянуто різновиди патріотизму, його основні складові та умови виховання. Зазначено, що нинішній стан патріотичного виховання в Україні не відповідає реальним потребам, що негативно позначається на соціально-економічній ситуації в країні. Наведено чинники, що зумовили такий стан, та обґрунтовано підходи до формування нової парадигми патріотичного виховання. Автори акцентують, що в умовах постіндустріального, інформаційного суспільства

майбутнє країни визначається не сировинними ресурсами і не лише інтелектуальним потенціалом, рівнем розвитку науки, високих технологій, а й патріотизмом громадян країни.

44. Ершова Л. Трансформація виховного ідеалу в Україні (XIX – початок XX століття). Київський, Одеський, Харківський навчальні округи : монографія. Житомир : Вид. Євенок О. О., 2015. 642 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/18683/1/monografiya_Ershova.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

Дослідження складається з чотирьох частин, у яких визначено теоретико-методологічні засади дослідження трансформації виховного ідеалу підросійської України XIX – початку XX ст. як історико-педагогічного феномена, виокремлено основні етапи, тенденції й напрями його еволюції. Обґрунтовано основні парадигми виховного ідеалу особистості, сформовані в українських педагогічних теоріях зазначеного періоду, проаналізовано особливості становлення і трансформації системи станових ідеалів виховання. Досліджено особливості еволюції загальнодержавного виховного ідеалу в системі освіти підросійської України, схарактеризовано особливості трансформації системи національних виховних ідеалів. Вивчено проблему референтної особистості в нормативно-правовому полі, педагогічній теорії й практиці сучасної України та визначено перспективи розвитку вітчизняної системи виховних ідеалів.

Важливим у процесі вивчення трансформації виховного ідеалу є дослідження відповідного соціального середовища як основного чинника досліджуваного феномена та науково-педагогічна література того часу. Виховний ідеал є системою різних виховних ідеалів (станових, ґендерних, релігійних, етнонаціональних), сформованих і діючих на території підросійської України XIX – початку XX ст. Кожний його складник утворюється множиною безструктурних елементів (цінності, орієнтири, чесноти), які визначають зміст, спрямованість і дієвість кожного виховного ідеалу як складника вітчизняного виховного ідеалу. Стверджено, що лише спільними зусиллями держави, галузевих міністерств, окремих закладів освіти та неурядових організацій можуть бути створені умови для формування відкритої, гармонійної, цілісної системи виховних ідеалів суспільства, здатної до регенерації навіть за складних екстремальних умов.

45. **Домінантні аспекти виховання еліти української нації: колект. монографія / Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, Л. О. Петриченко та ін. ;** Комунал. закл. «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харків. обл. ради; Нац. академія Нац. гвардії України; Нац. академія Держ. прикордон. служби України імені Богдана Хмельницького. Харків : ФОП Панов А. М., 2021. 394 с. URL: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2919> (дата звернення: 18.11.2024).

У монографії висвітлено доміантні аспекти виховання еліти української нації. Обґрунтовано теоретичні основи функціонування системи виховної роботи у закладах вищої освіти. Проаналізовано теорію та практику виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти. Визначено теоретичні основи та методику патріотичного виховання майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти. Висвітлено сучасні суспільні виклики до процесу виховання у закладах вищої освіти, концептуальні основи системи виховної роботи у закладах вищої освіти, виховний потенціал освітнього процесу. Досліджено генезу ідеї виховання громадянської відповідальності особистості, розкрито сутність та структуру виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти та шляхи й засоби реалізації системи виховання їх громадянської відповідальності. Обґрунтовано категорії, терміни й поняття патріотичного виховання майбутніх офіцерів, схарактеризовано психологічні аспекти патріотичного виховання особистості. Визначено, що складники педагогічної системи патріотичного виховання курсантів створюють цілісність та єдність у процесі взаємодії між об'єктами та суб'єктами процесу. Кожний складник системи сприяє об'єднанню інших складників в єдине ціле. Для досягнення поставленої мети та відповідно до обраних принципів визначають напрями реалізації, обирають методи і форми патріотичного виховання курсантів.

46. **Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства:** навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти за спец. 012 Дошкільна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2781> (дата звернення: 18.11.2024).

Посібник містить матеріали для вивчення навчальної дисципліни «Національно-патріотичне виховання з основами народознавства» студентами спеціальності 012 Дошкільна освіта. Розглянуто основні напрями й завдання освітньої роботи з національно-патріотичного виховання дітей у закладі дошкільної освіти, методики залучення батьків до цієї роботи, використання національно-культурної спадщини українського народу. Посібник рекомендовано здобувачам вищої освіти, вихователям закладів дошкільної освіти, батькам для використання в роботі з дітьми

дошкільного віку. Автор посібника наголошує, що одним із пріоритетних напрямів роботи з підростаючим поколінням є національно-патріотичне виховання. У період нестабільності виникає необхідність повернутися до кращих традицій українського народу, його вікового коріння, до таких вічних понять, як рід, родина, батьківщина. Почуття патріотизму є багатограним за своїм змістом: це і любов до рідних місць, і гордість за свій народ, і відчуття нерозривності з навколишнім, і бажання зберегти, примножити багатство своєї країни. Бути патріотом – значить відчувати себе невід'ємною частиною України. Це складне почуття виникає ще в дошкільному віці, коли закладаються основи ціннісного ставлення до навколишнього світу, і формується в дитини поступово у процесі виховання любові до своїх близьких, дитячого садка, рідних місць, рідної країни. Перед педагогами дошкільної ланки стоїть завдання надзвичайної ваги – виховати патріота – свідомого громадянина, культурну, освічену людину, яка гідно представлятиме свою державу у всесвітній спільноті.

Представлено п'ять розділів теоретичного матеріалу, а саме: «Національно-патріотичне виховання як складник освітнього процесу», «Особливості реалізації національно-патріотичного виховання у сфері дошкільної освіти», «Сімейне середовище як основа виховання громадянина-патріота», «Народознавство як основа національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку», «Методика проведення занять з народознавства». У посібнику також представлено додатки з методичними рекомендаціями, порадами, розробками заходів з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

47. Лазоренко С .С. Військово-патріотичне виховання як складова частина політики обороноздатності країни. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2023. Вип. 1. С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/olimpstu/2023.1.5> .

Висвітлено роль військово-патріотичного виховання в нашій країні на рівні ретроспективного аналізу чинних державних нормативно-правових документів та літературних джерел українських авторів. Констатовано реалізаційні шляхи впровадження військово-патріотичного руху в соціум різних верств населення. Зазначено, що військово-патріотичне виховання – це системна діяльність державних органів влади, громадських організацій, що спрямована на розвиток у майбутнього молодого та освіченого покоління власних патріотичних поглядів, вірності почуттів своїй державі, завжди бути готовим до виконання конституційних і громадських обов'язків захисту державного суверенітету та національних інтересів країни. Таке виховання слугує ключовим складником освітнього процесу підростаючої молоді та формує особистісні риси духовно-культурного громадянина України. Ключовою домінантою військово-патріотичного виховання та національно-патріотичного виховання сучасної молоді особи є виховання повноцінного соціально-політичного громадянина, який ставиться до навколишньої дійсності з власною активною моральною та життєвою позицією. Ідеалом такого виховання буде демократично всебічний розвинений та національно свідомий громадянин країни з власним баченням процесів саморозвитку та самовдосконалення.

48. Хамська Н., Полянська К., Ковальчук Ю. Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2023. Вип. 75. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-75-56-62>

Обґрунтовано актуальність проблеми патріотичного виховання студентської молоді в умовах війни. На основі аналізу наукової літератури розкрито різні підходи до визначення понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Окреслено цілі, завдання, зміст цього напрямку виховання, що зумовлені викликами сьогодення. Закцентовано увагу на формуванні у студентської молоді таких її характеристик, як патріотична самосвідомість, національна ідентичність, національні цінності, громадянська відповідальність, дієвість у збереженні

культурної спадщини, мови, історії, захисті національної цілісності держави, її національних інтересів. Схарактеризовано особливості прояву патріотизму молоді на тлі війни, яку розв'язала РФ проти України: потреба й готовність до діяльності патріотичного змісту, відповідальність за долю Батьківщини, потреба в захисті своєї ідентичності та державних інтересів, громадянська активність, підвищення інтересу до історії, культурних, релігійних традицій українського народу. Розкрито напрями патріотичного виховання в сучасних надскладних умовах, в яких перебуває українське суспільство.

Висвітлено інноваційні форми й методи реалізації програми національно-патріотичного виховання студентської молоді в рамках практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності. Автори наголошують, що патріотичне виховання – це про те, як навчити людей пишатися своєю країною та бажати захищати її інтереси. Кожен українець має розуміти, що він частина великого історичного спадку, його внесок у майбутнє країни важливий. Патріотизм підтримує громадянську активність і є мотивацією до участі в громадських ініціативах, волонтерських програмах та інших діях, спрямованих на поліпшення життя в Україні. Виховані патріоти більше схильні допомагати й розвивати свою країну. Саме тому автори зосереджують увагу на сучасному тлумаченні поняття «патріотизм», спираючись на праці науковців, істориків, філософів. «Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії». Цитати відомих людей свідчать про актуальність теми статті. «На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни», – геніально висловились Ліна Костенко. «Якби світ мав капелюха, то мав би зняти його перед Україною», – додав британський мільярдер, засновник компанії Virgin Group Річард Бренсон.

49. Кучай Т. П., Чичук А. П., Біда О. А. Патріотичний зміст виховання студентів. *Вісник науки та освіти* 2024. № 2 (20). С. 887–899. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-887-899](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-887-899)

Зазначено, що до першочергових засобів патріотичного виховання належать рідна мова, історія, українська література, рідна природа, українська культурно-духовна спадщина тощо. Виокремлено три види патріотизму: етнічний, який ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії; територіальний, що базується

на любові до того місця на землі, де людина народилася; державний, споріднений з остаточною метою нації: побудовою власної держави, державним самовизначенням, державницьким світоглядом та державницьким почуттям. Наголошено, що під національно-патріотичним вихованням студентів розуміють систематичну та цілеспрямовану діяльність суб'єктів виховання – закладів вищої освіти, державних установ та громадських організацій, які формують у студентів високу патріотичну свідомість, почуття відданості своїй Батьківщині, готовності до виконання як громадянського, так і конституційного обов'язку щодо захисту інтересів України.

Звернуто увагу на те, що особливого значення набувають людські якості особистості, які стають важливими передумовами створення сприятливих умов у професійній підготовці майбутнього фахівця. До цих якостей належать людяність, доброта, порядність, чесність, відповідальність, справедливість, обов'язковість, об'єктивність, повага до людей, висока моральність, оптимізм, емоційна урівноваженість, потреба в спілкуванні, інтерес до життя, доброзичливість, самокритичність, дружелюбність, гідність, патріотизм, релігійність, принциповість тощо. Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в студентів такі якості, як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага.

50. Казмірчук О., Курчаба О. Національно-патріотичне виховання студентів крізь викладання суспільних дисциплін: теорія і практика. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 2(9). С. 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_2_7 (дата звернення: 18.11.2024).

Автори розкривають основні завдання патріотичного виховання як крізь викладання суспільних дисциплін, так і в ракурсі дослідження патріотичного змісту виховання студентів. Зокрема, йдеться про створення умов для виховання майбутнього фахівця нової генерації; формування національної свідомості та відповідальності; виховання політичної, економічної та правової культури, поваги до Основного Закону держави, законів України, державної символіки, української мови; культивування кращих рис української ментальності,

господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи; створення умов для розвитку індивідуальних здібностей, талантів молоді, для самореалізації її у сфері наукової, професійної, художньо-естетичної та спортивно-оздоровчої діяльності; упровадження сучасних демократичних взаємовідносин між педагогом і молоддю людиною як одного із засобів формування вільної особистості.

51. **Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : метод. реком.** Київ: Фенікс. 2022. 64 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

Методичні рекомендації присвячено проблемі національно-патріотичного виховання громадян нового еволюційного рівня розвитку й трансформації його завдань у контексті форсмажорних викликів російсько-української війни. Визначено шляхи підвищення ефективності національно-патріотичного виховання, актуалізовано педагогічну спадщину, з'ясовано ключові поняття, виокремлено й висвітлено ціннісний аспект проблеми. Запропоновано ефективні форми, методи і засоби формування національно свідомого громадянина-патріота на уроках предметів гуманітарного та природничо-математичного спрямування. Надано конкретні рекомендації, наведено зразки завдань, що реалізують теоретичні положення.

Розкрито національно-патріотичне виховання як проблему внутрішньоукраїнської інтеграції на основі наукових засад національно-патріотичного виховання та досвіду національно-патріотичного виховання учнівства в процесі опанування основ наук. Зазначено, що національно-патріотичне виховання засобами конкретного навчального предмета здійснюють на різних етапах уроку з використанням сучасних адекватних виховним завданням організаційних форм, методів, прийомів і засобів. Систему методів навчання й виховання необхідно розглядати з позиції їх обопільної єдності, здатності забезпечувати засвоєння предметних знань, формування умінь і навичок і одночасно актуалізувати ментальні структури особистості. Для кожного здобувача освіти система методів має трансформуватися в систему самонавчання, розвитку самостійності, здатності здобувати, переробляти, аналізувати факти, усистемнювати їх і застосовувати для розв'язання життєвих, а в перспективі й глобальних проблем. Автори наголошують, що російсько-

українська війна в стократ помножила виклики, перед якими опинилася наша країна. Вона різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного.

52. Кульчицький В. Й. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2019. Вип. 1 (44). С. 88–92. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24878> (дата звернення: 18.11.2024).

Патріотичне виховання розглянуто як складник професійної підготовки майбутнього фахівця. Для досягнення поставленої мети та завдань дослідження проаналізовано нормативну документацію, психолого-педагогічну літературу, матеріали конференцій і періодичних фахових видань щодо визначення стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми. Порівнювалися погляди вчених на досліджувану проблему, систематизувалися та узагальнювалися поняття «патріотичне виховання» та «професійна підготовка», розкривалися соціально-психологічні особливості розвитку патріотичних якостей молоді. Наголошено, що професійна підготовка майбутнього фахівця передбачає не тільки розвиток його розумових і творчих здібностей, а й засвоєння системи загальнолюдських, національно-патріотичних цінностей і понять, що мають становити основу його культури.

Патріотичне виховання, в основі якого лежить збереження української національної ідентичності, має стати фундаментом становлення світогляду молодшої людини, на якому формуються фахові знання та професійна компетентність. Тож на освітній процес у закладах освіти покладено важливі завдання, пов'язані зі створенням умов для успішної соціалізації та самореалізації особистості в суспільстві, формування особистісних якостей, набуття молоддю важливих життєвих орієнтирів. Характеризуються маркери сформованості патріотизму: любов до Батьківщини, вірність і служіння їй, турбота про забезпечення територіальної цілісності й суверенітету України, піклування про її неперервний висхідний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних, громадських, особистісних інтересів у щоденному житті.

53. Ляпунова В. А., Негрій О. І., Фесенко О. В. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2024. Вип. 1(10). DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-10-2>

Надано тлумачення змісту термінів «патріотизм», «національно-патріотичне виховання», представлено основні напрацювання закордонних і українських науковців з досліджуваної проблеми. Розглянуто та проаналізовано основні законодавчі документи України, які регламентують впровадження національно-патріотичного виховання в освітню практику закладів дошкільної освіти. Подано конкретні методичні рекомендації для керівників ЗДО, вихователів і батьків/опікунів щодо вдосконалення процесу національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. Робота з матеріалами психолого-педагогічних досліджень, вивчення педагогічної, методичної та музичної літератури з проблемних питань дослідження дала можливість авторам розробити та якісно описати авторські методичні рекомендації щодо вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. Автори наголошують, що сучасне українське музичне мистецтво пропонує великий вибір пісень, мелодій, музичних ігор, але не кожна з них може бути використана в роботі з національно-патріотичного виховання дітей раннього та дошкільного віку.

54. Вашак О. О., Гринь Ю. М. Особливості національного виховання дошкільників засобами українського народного мистецтва: навч.-метод. посіб. для студентів спец. 012 Дошкільна освіта. Полтава, 2023. 120 с. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%92%D0%B0%D1%88%D0%B0%D0%BA_3.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

Представлено теоретичний та організаційно-методичний аспект проблеми особливостей національного виховання дошкільників засобами українського народного мистецтва. Розроблено та впроваджено експериментально-

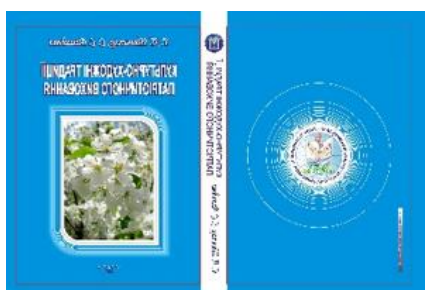
педагогічне дослідження з використання засобів українського народного мистецтва з метою національного виховання дошкільників. Розкрито історичне значення українського народного мистецтва в національному вихованні дошкільників, подано характеристику видів українського народного мистецтва та розкрито педагогічний вплив українського народного мистецтва в процесі національного виховання дошкільників на сучасному етапі. Наведено методики з національного виховання дошкільників засобами українського народного мистецтва. Наголошено, що національний тип особистості є етнопсихологічним феноменом і наділений індивідуально-типологічними характеристиками. Подано ілюстративний матеріал для використання в національному вихованні дошкільників засобами українського народного мистецтва.

55. Трофаїла Н. Національно-патріотичне виховання дошкільників засобом партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 2(20). С. 1221–1229. _ DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1221-1229](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1221-1229)

Визначено й науково обґрунтовано роль партнерської взаємодії батьків і вихователів дошкільного закладу в патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Здійснено теоретичне осмислення понять «патріотичне виховання», «національне виховання», «національно-патріотичне виховання», визначено особливості їх тлумачення в науковому дискурсі, що дало можливість виявити в них спільні риси: національна ідея, гуманістичні цінності, толерантне ставлення до інших народів, виховний ідеал, духовна культура, національна самовідданість, українознавча інтегрована виховна взаємодія. З'ясовано, що поняття «патріотизм» розуміють як принцип, цінність, моральне почуття, соціально-психічне утворення, дієвість, моральний ідеал. Водночас домінуючою є позиція, за якою патріотизм розглядають як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити державі заради її процвітання й незалежності, що в сучасних умовах набуває особливої актуальності. Структуру патріотизму вчені визначають через такі складники: почуття, потреби, мотиви, патріотичний досвід, усвідомлення, національні цінності. Виокремлено такі особливості українського патріотизму: висока гуманістична спрямованість української патріотичної ідеї, демократичний рух, повага до інших народів, самопожертва

в інтересах Батьківщини, співчуття до страждання народу, вшанування старших за віком, дотримання народних традицій і звичаїв, спільна суспільно корисна діяльність; любов до рідної природи. Констатовано, що патріотизм формується в особистості під впливом соціуму в єдності думки, почуття і дії. Доведено термінологічний взаємозв'язок національно-патріотичного виховання з морально-етичним, духовним і громадянським вихованням, сутність яких широко розкрито науковцями в науково-методичній літературі.

56. Шевченко Г. П., Рашидова С. С. Духовні основи патріотичного виховання: монографія. Луганськ: вид-во «НОУЛІДЖ», 2012. 198 с.

Монографію присвячено дослідженню актуальної проблеми патріотичного виховання учнівської молоді на духовних засадах, зокрема на культурно-художніх традиціях Донбасу. Проблему розглянуто в історико-педагогічному, сучасному та регіональному аспектах. Представлено теоретичне обґрунтування, практичне узагальнення досвіду виховної роботи загальноосвітніх шкіл регіону, позашкільних закладів, закладів культури і запропоновано нове розв'язання проблеми патріотичного виховання на культурно-художніх традиціях Донбасу як його духовній основі. Представлена у монографії програма факультативного курсу «Патріотично-виховний потенціал традиційного народного мистецтва Донбасу» спрямована на озброєння класних керівників, учителів з краєзнавства, трудового навчання, образотворчого мистецтва, українських філологів змістом, організаційно-педагогічними формами та методами роботи з виховання у юнацтва почуття патріотизму.

Звернуто увагу на необхідність більш активного насичення освітнього процесу освітніх установ усіх типів і видів культурними компонентами, оскільки саме вони є духовними основами патріотичного виховання і створюють умови для духовного становлення молоді. Розкрито проблему патріотизму і патріотичного виховання в історико-педагогічному контексті, а також через сучасну педагогічну науку про патріотизм і патріотичне виховання учнівської молоді. Наголошено на регіональному аспекті патріотичного виховання. Схарактеризовано духовні засади культурно-художніх традицій Донбасу в організації патріотичного виховання учнівської молоді, зокрема культурно-

художні традиції регіону виступають ефективним засобом і духовною основою патріотичного виховання та створюють сприятливі умови як для розвитку в сучасній молоді патріотичної вихованості, так і формування ціннісних якостей особистості, розвитку творчого мислення, естетичних почуттів, громадянської позиції й творчої активності, що духовно наповнюють і розвивають молодь.

57. **Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету дис. ... канд. пед. наук Вінниця 2015. 290. с. URL: <https://www.vspu.edu.ua/science/dis/d6.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).**

Розкрито теоретичні основи патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету як філософської, соціальної і психолого-педагогічної проблеми. Схарактеризовано освітньо-виховне середовище педагогічного університету як засіб патріотичного виховання студентів. Наведено дані діагностики патріотичної вихованості студентів, теоретично обґрунтовано й практично перевірено педагогічні умови патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Розроблено педагогічну модель їхнього патріотичного виховання в освітньому середовищі педагогічного університету. Експериментально перевірено, що для посилення патріотичної спрямованості в освітньому середовищі педагогічних університетів необхідно розв'язати низку навчально-виховних завдань: більш чітко виокремити напрями патріотичного виховання серед інших видів і надати їм необхідного статусу; створити педагогічні умови для його проведення; враховувати у змісті дисциплін специфіку чинників, які впливають на процес патріотичного виховання; підвищити роль викладача в діяльності; залучити з метою патріотичного виховання засоби і технології художнього мистецтва й творчості. Успіх у формуванні патріотичності у студентів педагогічних університетів визначено такими умовами: *науковим забезпеченням* цілеспрямованого підходу до розв'язання проблеми патріотичного виховання, *виокремленням* у дисциплінах гуманітарного та соціально-педагогічного циклів спеціальних тем, питань, проблем, ситуацій, що мають ефективний вплив на формування у студентів патріотичної свідомості, залученням кожного студента в активну діяльність із вивчення, аналізу, *осмисленням* історичного минулого України як її героїчних, так і драматичних етапів і періодів, *формуванням* у студентів умінь і навичок публічного висловлювання своїх поглядів, позицій із питань історичного минулого і сучасного стану країни, *підвищенням* практичної спрямованості всіх

видів навчальних занять, їх ролі у формуванні у студентів діалектичного мислення, стійких світоглядних основ державності та патріотизму, забезпеченням комплексного підходу, єдності й узгодженості дій викладачів, кафедральних колективів із питань патріотичного виховання студентів, широким впровадженням у практику освітнього процесу активних методів навчання студентів (діалоговий і проблемний методи, дискусії, функціонально-діяльнісні ігри, розв'язання ситуаційних завдань та ін.), формуванням у студентів усвідомленого й зацікавленого ставлення до вивчення історичного минулого країни та сучасних проблем і тенденцій у розвитку нашого суспільства, матеріальним і моральним стимулюванням активної діяльності здобувачів вищої освіти, високою педагогічною культурою викладачів.

58. Коломоець С., Петков С., Припула О. **Патріотичне виховання: теорія і практика**. Київ: Видав. дім «Професіонал», 2021. 224 с. URL: <https://knushop.com.ua/> (дата звернення: 18.11.2024).

Розглянуто питання, що пов'язані із створенням та діяльністю різнопланових, але разом з тим однаково спрямованих на патріотичне виховання підліткових і молодіжних організацій. Варіативність у підходах до формування та організації діяльності подібних об'єднань, які пропонують автори посібника, дають читачеві можливість обрати для себе більш прийнятний варіант, спробувати реалізувати на практиці вже здобутий авторами досвід. Доведено необхідність розвитку позашкільного виховання молоді у вигляді молодіжних організацій, напрямами діяльності яких є всебічний розвиток особистості та сприяння розбудові демократичного суспільства в Україні. У праці розглянуто низку проблем, пов'язаних з організацією молодіжних і підлітково-молодіжних патріотичних товариств й організацій та їх вплив на формування особистості. Роботу підготовлено на основі сучасної законодавчої бази та системного аналізу багатолітнього історичного досвіду українського народу. Назви підрозділів («Відродження традицій минулого – запорука майбутнього», «Молодіжне спортивно-патріотичне товариство: на сторожі української ідентичності» та ін.) розкривають організаційні основи діяльності молодіжного

спортивно-патріотичного товариства, зокрема козацькі традиції та сучасні методики виховання.

59. Онопрієнко О., Онопрієнко О. Педагогічні засоби патріотичного виховання студентів. *Молодий вчений*. 2021. № 9 (97). С. 91–93. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-17>

Висвітлено проблему підготовки студента як громадянина України з високими моральними, духовними, культурними якостями, національною свідомістю й сумлінням. Досліджено національну систему виховання, яка покликана забезпечувати глибоке осмислення та засвоєння кожною особистістю в процесі праці й творчості моральних і патріотичних ідей, принципів, поглядів, переконань, використання в побуті народних традицій, звичаїв та обрядів. Патріотичне виховання розглянуто як цілеспрямований процес формування в особистості любові до своєї землі, народу, усвідомлення кожним українцем себе невіддільною частиною народу, вивчення історії культури, традицій, звичаїв і обрядів українського народу, вироблення та утвердження патріотичних переконань, почуття відповідальності за долю країни і готовності служити її інтересам, утверджувати державність, примножувати матеріальні й духовні багатства, славу і гідність свого народу. Авторами виявлено, що сучасна система українського виховання потребує наповнення всіх ланок освітнього процесу національним змістом, в якому відображено історію, мистецтво, культуру, символіку нашого народу. В освіті потрібно максимально використовувати потенціал рідної мови, культури, історії, декоративно-ужиткового мистецтва, щоб пробудити національну свідомість молодого покоління, озброїти його міцними знаннями, виховати активну життєву позицію, сповнену патріотизму. Рідна мова, історія народу, його прогресивні традиції, звичаї, свята, фольклор, різні види народного мистецтва й художньої творчості, народні символи та національна символіка – це той життєдайний ґрунт, на якому може зрости свідомий громадянин. Важливим у національно-патріотичному вихованні є формування патріотичної самосвідомості, що проявляється в ставленні особистості до своєї нації, історії українського народу, його національної спадщини, у зацікавленні традиціями і звичаями, усвідомленні корінних інтересів та потреб розвитку нації.

Довікове видання

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Бібліографічний огляд

Частина 1

Упорядник: Лучанінова О. П.

Бібліографічний редактор: Углова О. В.

Літературний редактор: Василенко Н. М.

Електронне видання

Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського
Україна, 04060, м. Київ-60, вул. М. Берлинського, 9
Тел. (044)476-22-14, Е-mail: dnpb@i.ua

